

*До спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02
в Інституті економіко-правових досліджень
НАН України*

В І Д Г У К
офіційного опонента
на дисертацію Борщевської Олени Миколаївни
«Строки у господарському судочинстві»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

Актуальність обраної теми. Процесуальні строки мають велике значення в усіх галузях права. А на діяльність суб'єктів господарювання їх вплив є максимальним. Через велику кількість публічних інтересів у діяльності суб'єктів господарювання від них залежить зарплата великої кількості працівників та добробут їхніх родин, ефективна діяльність державного апарату та соціальної сфери, що фінансуються з податків, які сплачуються суб'єктами господарювання. Фінансові ресурси підприємств, установ, організацій з різних секторів та галузей економіки повинні постійно працювати, засоби виробництва не можуть простоювати і втрачати свої корисні властивості. Тому для переважної більшості суб'єктів господарювання пріоритет у розгляді господарського спору полягає у його швидкості. Суб'єкт господарювання може погодитися понести певні штрафні санкції або піти на поступки своєму контрагенту – боржнику чи кредитору в обмін на більш швидкий розгляд спору та/або зняття запобіжного заходу, вжитого до подання позову. Для нього є неприйнятним затягування судового розгляду. Однак одна зі сторін зловживає процесуальними правами, штучно затягуючи строк розгляду господарського спору. Через зайву обережність або власні суб'єктивні причини судді господарських судів також можуть затягувати строки розгляду господарських спорів. У підсумку одна зі сторін зазнаватиме додаткових витрат а то й прямих збитків. Крім цього, українське законодавство дозволяє суддям на власний

розсуд вирішувати питання про відновлення строків на подання позову, апеляційної та касаційної скарги. Внаслідок цього добросовісний суб'єкт господарювання може у будь-який момент, сприятливий для різного роду шахраїв або професійних «рейдерів», отримати проти себе позов до господарського суду, апеляційну чи касаційну скаргу. Сучасне господарське та господарсько-процесуальне законодавство потребують свого дослідження та удосконалення. Так само удосконалення потребують теоретичні засади процесуальних строків у господарському судочинстві, адже відносно невелика кількість вчених-господарників присвячує роботи проблемам господарсько-процесуального права, і зовсім невелика кількість із них – питанням правового регулювання встановлення і дотримання строків у господарському судочинстві. Таким чином, потреби практики, законодавства і теорії господарського та господарсько-процесуального права, невирішені завдання, пов'язані зі строками у господарському судочинстві, вимагають окремих додаткових досліджень.

Актуальність теми підтверджується також тим, що вона виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова МОН України у межах теми «Дослідження проблем співвідношення приватноправових та публічноправових чинників соціально-економічних відносин» (державна реєстрація № 0106U008142), де авторкою опрацьовано питання строків у господарському судочинстві.

З огляду на викладене кандидатська дисертація О.М. Борщевської є не лише своєчасною, але й, безумовно, має значення для теорії господарського права та господарсько-процесуального права.

Новизна результатів наукового дослідження полягає в тому, що здійснена системна розробка нових теоретичних положень про строки у господарському судочинстві, обґрунтовано пропозиції та здійснено рекомендації щодо змін та доповнень до господарського процесуального законодавства України.

Заслугує на підтримку визначення мети роботи, предмета та об'єкта дослідження, постановка та вирішення основних завдань роботи.

Важливою є аргументація авторки щодо заміни часової категорії місяця 30-денним строком, а також пропозиція вимірювання строку перерви у судовому засіданні днями, годинами та хвилинами та доповнення поняття обчислення строків у господарському судочинстві (с. 6, 84-85, 136-137, 145, 167, 202 дисертації; с. 3, 6, 8, 12-13, 16 автореферату).

Позитивним виглядає розмежування понять «відкладення розгляду справи» та «перерва в судовому засіданні», з урахуванням яких запропоновано визначати перерву в судовому засіданні як відстрочення проведення судового засідання на відносно короткий час (до трьох днів) у межах строків судового провадження через вихідні, святкові дні, для відпочинку, часу на обід та інших випадків, передбачених законом, під час якого в судовому засіданні суддя не може розглядати інші справи (с. 6-7, 114-115 дисертації; с. 3, 7, 10, 15 автореферату).

Необхідно підтримати надане авторкою удосконалене визначення поняття строку у господарському судочинстві (господарського процесуального строку) як фактичного (юридичного) складу, що формується з сукупності термінів та призводить до настання визначених законом правових наслідків (винесення ухвали про порушення справи, закінчення строку на оскарження рішення (ухвали) тощо) (с. 7, 30-31, 67-68 дисертації; с. 3, 5-6, 13 автореферату;).

На нашу думку, важливим для сьогодення є надання авторкою поняття терміну у господарському процесі (с. 16-17, 67 дисертації; с. 6, 13-14 автореферату), а також співвідношення і розмежування строку та терміну (с. 17-19 дисертації).

Важливою, на нашу думку, є запропонована авторкою до внесення у ГПК України стаття 77¹, виконання якої закріпить трансформацію суддею прав учасників судового розгляду, зокрема унеможливить сторонам змінювати предмет позову або подавати зустрічний позов у межах спору, що вже

розглядається (с. 153-154 дисертації). Це захистить законослухняних суб'єктів господарювання від навмисного необґрунтованого затягування судового розгляду другою стороною.

Необхідно підтримати пропозицію здобувачки щодо надсилання рішення чи ухвали сторонам, прокурору, третім особам, які брали участь у судовому процесі, але не були присутніми у судовому засіданні, рекомендованим листом із повідомленням про вручення не пізніше одного дня з моменту його підписання (с. 156 дисертації). Не має сенсу затягувати час.

Потребує схвалення пропозиція дисертантки щодо необхідності скорочення строку, що дозволяє відновлювати строки перегляду за нововиявленими обставинами, до одного року, оскільки за два, три або більше років факти і докази губляться, забуваються і взагалі втрачають актуальність (с. 193 дисертації). Така пропозиція дозволить стороні-переможцю у господарському спорі за рік відчувати себе захищеною.

Значним позитивом роботи, на нашу думку, є проведення порівняльно-правового аналізу правового регулювання визначення процесуальних строків та їх дотримання у господарському судочинстві України та інших країн, на основі якого зроблено висновки і пропозиції до українського законодавства та господарської процесуальної практики.

Корисною у випадку реалізації законодавцем є пропозиція авторки на основі прикладу із законодавства про розгляд справ про банкрутство про встановлення для розгляду справ у позовному провадженні крайнього терміну для проведення першого судового засідання після подання заяви – 10 днів (с. 143-144 дисертації). Завдяки цій пропозиції суддя буде змушений швидше виконувати різноманітні підготовчі дії та взагалі швидше розгляне і вирішить господарський спір.

Заслуговують на увагу та підтримку й інші результати роботи О.М. Борщевської.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження. Викладені в дисертації наукові висновки, положення і рекомендації є обґрунтованими, базуються на ретельному аналізі літератури з тематики дослідження та узагальненні судової й господарської практики, застосуванні господарського законодавства.

Структура дисертації О.М. Борщевської відповідає поставленій меті та завданням дослідження, а виклад результатів дослідження здійснено на належному науково-методичному рівні. Наукові положення та рекомендації аргументовані, базуються на досвіді, накопиченому у сфері правового регулювання процесуальних строків в Україні, а також у Республіці Австрія, Азербайджанській Республіці, Республіці Білорусь, Республіці Вірменія, Республіці Молдова, Республіці Узбекистан, Російській Федерації, ФРН, Французькій Республіці, на практиці діяльності судових органів України та інших країн і міжнародних судових органів, зокрема на практиці Європейського Суду з прав людини.

Дисертаційне дослідження виконано на основі використання наукових робіт провідних вітчизняних і зарубіжних фахівців, які присвячені різним аспектам проблеми дотримання строків у господарському судочинстві, зокрема у роботі проведено порівняльний аналіз і співставлення власних висновків з науковими розробками та практичним досвідом інших дослідників даної проблематики, зокрема з цивільного права (список використаних джерел включає 243 найменування).

Обґрунтованість сформульованих авторкою висновків і зроблених пропозицій підтверджується і фактом публікації робіт, присвячених темі дисертації (5 наукових праць, опублікованих у національних фахових виданнях, 1 стаття у науковому періодичному юридичному виданні іншої держави, а також 6 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій).

Обґрунтованість результатів дослідження підтверджується також тим, що вони знайшли використання у практичній діяльності – у роботі ТОВ «Одеське виробниче об'єднання «Хімчистка»» (довідка від 20.11.2015 р. № 39/1) для

досягнення його цілей та завдань; положення щодо підвищення рівня захисту учасників процесу, запропоновані у дисертаційному дослідженні, зокрема, щодо вимірювання строку перерви та визначення початку розгляду справи по суті, запроваджено у діяльність Ананьївського районного суду Одеської області (акт впровадження від 10.03.2016 р. № б/н).

Положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Адміністративне судочинство» і «Господарське процесуальне право» в Одеському національному університеті імені І.І. Мечникова МОН України (акт впровадження від 29.09.2015 р. № б/н).

Висновки і рекомендації, запропоновані авторкою в результаті опрацювання значного обсягу законодавства та проведення комплексного системного дослідження, достатньо апробовані у роботі 6 науково-практичних конференцій міжнародного та всеукраїнського рівнів, які проходили у містах Софія (Республіка Болгарія), Одеса, Харків, Донецьк, Сімферополь, Миколаїв.

У роботі успішно використані методи наукового пізнання: аналітико-синтетичний, історико-правовий, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий та інші.

В цілому роботі притаманна логічна довершеність та цілісність, а висновки по роботі характеризуються стислістю та чіткістю.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.
Висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані в законотворчій діяльності з метою вдосконалення процесуального законодавства у сфері господарювання; у правозастосовній діяльності при вирішенні господарських спорів, при розгляді яких були пропущені строки, а також інших господарських спорів, пов'язаних із трактуванням визначення початку і закінчення строку; у навчально-методичній роботі при підготовці навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників, підручників, викладанні навчальної дисципліни «Господарсько-процесуальне право».

Вищенаведене дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота О.М. Борщевської є фундаментальним, комплексним і завершеним науковим дослідженням, вагомим теоретичним і практичним внеском у науковій розробці проблем правового врегулювання строків у господарському судочинстві. У ній одержано нові теоретичні і практичні результати, які разом є суттєвими для розвитку теорії господарсько-процесуального права і правореалізаційної практики.

Зауваження за змістом дисертації. Деякі положення дисертації потребують додаткової аргументації, окремі є дискусійними і можуть бути предметом подальшого обговорення, в тому числі при захисті роботи.

1. Суперечливим, на нашу думку, виглядає обґрунтування, що зупинення провадження у справі є правом судді і жодна з передбачених законом підстав не є імперативною (с. 116-120 дисертації). На нашу думку, слід уходити від норм у матеріальному та процесуальному законодавстві, що надають судді чи іншій посадовій особі можливість вибору. Таких норм і без того багато. А додання нових лише розширюватиме можливості для корупції. На нашу думку, логічним було б залишити виключний перелік підстав для зупинення провадження у справі і прописати дії судді у випадку настання кожної із цих підстав, а необов'язкові (факультативні) підстави слід усунути. У разі необхідності, авторка може обґрунтувати необхідність розширення переліку обов'язкових підстав та запропонувати такі додаткові підстави.

2. Авторкою пропонується власна редакція частини 1 та частини 4 статті 53 ГПК України, якими визначаються питання відновлення пропущених строків. Схвалюючи в цілому пропозиції, необхідно піддати критиці відсутність у роботі, присвяченій господарсько-процесуальним строкам, саме у цьому її місці, пропозиції про обмеження у часі права відновлення пропущеного процесуального строку (с. 104-105 дисертації). Навряд чи у діяльності суб'єктів господарювання знайдуться об'єктивні причини (на відміну від життєдіяльності звичайних громадян - суб'єктів цивільного права, які можуть кілька років

хворіти, знаходитися у місцях позбавлення волі, закордонних відрядженнях тощо), які виправдають дво-, три- і більше-річний пропуск процесуального строку. При цьому, авторці доцільно було б запровадити внесення до законодавства виключного переліку підстав для відновлення процесуальних строків.

3. На сторінках 147-148 дисертації авторка наводить приклад, в якому господарський спір розглядався 7 місяців, і для усунення негативних факторів діяльності суддів, підвищення авторитету судді та його самостійності у прийнятті рішень пропонує закріпити в частині третій статті 69 ГПК України положення наступного змісту: «У виняткових випадках за клопотанням сторін, з урахуванням особливостей розгляду спору, господарський суд ухвалою може продовжити строк розгляду спору одноразово чи декілька разів у межах п'ятнадцятиденного строку без можливості повторного продовження строку» (с. 147-148 дисертації). На нашу думку, наведена пропозиція у випадку її реалізації може призвести до протилежного ефекту і законодавчо закріпити можливість судді *декілька* разів продовжувати судовий розгляд на 15 днів, тоді як у чинній редакції цієї норми таке право передбачено лише на один раз.

4. Авторка пропонує власну редакцію статті 111¹⁷ ГПК України, в останній частині якої вказує на можливість відновлення колегією суддів 30-тиденного запропонованого авторкою строку, встановленого на подання заяви про перегляд судового рішення. Відновити його авторка пропонує у межах одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява (с. 183-185 дисертації). На нашу думку, надання суддям права у цьому випадку може стати причиною зловживань – через певні корисливі моменти або через небажання розгляду та вирішення певного спору. Тому доцільним було б передбачити перелік підстав для прийняття однозначного рішення про відновлення строку на подання заяви про перегляд судового рішення.

5. Для зручності та правової визначеності авторка пропонує процесуальні строки в господарському судочинстві називати терміном «господарські процесуальні строки» (с. 27 дисертації). Аргументом тут виступає назва

Господарського процесуального кодексу України. В цілому підтримуючи пропозицію авторки до уніфікації та надання господарсько-правового (процесуального) характеру цим строкам, слід вказати на дискусійність такої пропозиції.

Авторка не аналізує інші варіанти. Наприклад, за паспортом наукова спеціальність носить назву «12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право»; назва і предмет рецензованої роботи – «Строки у господарському судочинстві»; різні строки у ГПК України носять як господарсько-процесуальний, так і міжгалузевий характер, як процесуальний характер, так і характер матеріального права.

6. Загальний обсяг роботи є на межі максимально дозволеного МОН України. У такій ситуації доцільно було б скоротити у роботі наведення загальновідомих фактів та аксіом, а також обмежити обсяг інформації, що непрямо стосується предмета дослідження. На нашу думку, логічним було б скорочення інформації стосовно поняття, розуміння та видів таких категорій, як класифікація (с. 31 дисертації), принципи (с. 43-46 дисертації), функції (с. 57-58 дисертації).

Загальний висновок по дисертації. Висловлені зауваження значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмета дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, оскільки викликані не стільки вадами дисертації, скільки складністю відносин, які виникають при здійсненні господарського судочинства, що регулюється процесуальним і матеріальним господарським законодавством.

Дисертація О.М. Борщевської «Строки у господарському судочинстві» є завершеною роботою, що виконана на високому науково-теоретичному рівні і містить наукові положення та науково обґрунтовані результати в галузі науки господарсько-процесуального права, які розв'язують важливу науково-прикладну проблему правового забезпечення і дотримання строків у господарському судочинстві.

Оформлення дисертації та її автореферату відповідають вимогам, встановленим МОН України. Публікації в достатній кількості вміщено у виданнях, визначених МОН України для оприлюднення положень дисертацій.

Дисертація є завершеною роботою, що містить науково обґрунтовані результати, які в сукупності забезпечують вирішення важливої наукової задачі – розроблення нових теоретичних положень про строки у господарському судочинстві та обґрунтування пропозицій щодо змін та доповнень до вітчизняного господарського процесуального законодавства з метою забезпечення реалізації права на судовий захист.

Автореферат дисертації та основні положення дисертації ідентичні за змістом, а сама дисертація О.М. Борщевської відповідає спеціальності 12.00.04 – «господарське право; господарсько-процесуальне право».

Вищезазначене дає підстави зробити висновок, що дисертаційну роботу «Строки у господарському судочинстві» виконано згідно з вимогами пунктів 9, 11 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 згідно зі змінами та доповненнями, а авторка дисертації Борщевська Олена Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.04 – «господарське право; господарсько-процесуальне право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
та банківського права
Української академії банківської справи
12.04.2016 р.

Б.В. Дерев'янко

